

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Роман Володимирович МЕЛЬНИК,

кандидат юридичних наук,
головний експерт сектору експертизи зброї
відділу експертизи зброї та трасологічної експертизи
лабораторії криміналістичної експертизи
Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України
(м. Київ),
rom4ukmeln@bigmir.net,

Олег Вікторович КРАВЧУК,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права,
заступник начальника центру — начальник відділу криміналістичної експертизи
Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
при УМВС України в Хмельницькій області (м. Хмельницький),
olega_kravchuk@mail.ru

УДК 343.13 : 343.98

КЛАСИФІКАЦІЯ САМОРОБНОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Для правильної кваліфікації протиправних діянь, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї, важливе значення має правильне визначення групової характеристики зброї. У слідчій та експертній практиці відомо багато різновидів вогнепальної зброї, які відрізняються від стандартних заводських зразків за способом виготовлення, конструктивними характеристиками, технічними та балістичними даними. У криміналістичній і правовій літературі є різні назви, які відрізняються від офіційно присвоєних зброї назв, а також змістовними ознаками, характерними для певних груп зброї. Через термінологічний різнобіж криміналісти не мають єдності й щодо об'єктів дослідження, тобто у них виникають труднощі у вирішенні

питання про віднесення предмета до певного виду чи підвиду вогнепальної зброї. Інколи предмет, подібний за формою та розмірами на вогнепальну зброю, не належить до неї, і, навпаки, зовнішньо нічим не нагадуючи вогнепальну зброю, водночас є такою. Особливо це стосується саморобної вогнепальної зброї, оскільки на дослідження надходить значна кількість певних об'єктів, щодо яких виникає низка запитань про приналежність цих пристроїв чи зброї до вогнепальної.

На основі порівняльного аналізу та наукових поглядів вітчизняних та зарубіжних учених у галузях кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи в статті проаналізовано різні підходи щодо розуміння зазначеної зброї, конкретизовано ознаки, які повинен містити об'єкт для його віднесення до вказаної категорії. У зв'язку з відсутністю чіткої та загальноприйнятої класифікації саморобної зброї, авторами узагальнено, удосконалено та доповнено класифікацію наведеного виду зброї за способом перероблення, визначено способи замін частин і механізмів. Цей вид зброї постійно удосконалюється. Наголошується на тому, що ця класифікація буде постійно доповнюватися і при розробленні експертних методик сприятиме упорядкуванню обігу саморобної вогнепальної зброї, а також підвищенню ефективності проведення судово-балістичних досліджень.

Ключові слова: саморобна, перероблена вогнепальна зброя, перероблені стартові та газові пістолети і револьвери.

Так сталося, що на теренах нашої держави значну частину вогнепальної зброї, яка знаходиться в незаконному обігу, складає зброя, перероблена з газових, сигнальних та стартових пістолетів і револьверів, а також зброя, виготовлена саморобним способом.

Значний внесок у дослідження теоретичних проблем криміналістики та судової експертизи зробили вчені-криміналісти України та інших держав: Т. В. Авер'янова, І. А. Алєв, Л. Ю. Ароцкер, О. Ф. Аубакіров, Р. С. Белкін, В. В. Бірюков, А. І. Вінберг, В. І. Галаган, В. Г. Гончаренко, Г. І. Грамович, Ф. М. Джавадов, А. В. Іщенко, Н. С. Карпов, Н. І. Клименко, І. І. Когутич, В. О. Коновалова, М. В. Костицький, І. І. Котюк, І. Ф. Крилов, В. С. Кузьмічов, Є. Д. Лук'янчиков, О. М. Моїсєєв, Ю. Ю. Орлов, О. Р. Росинська, М. В. Салтевський, М. Я. Сегай, І. Я. Фрідман, В. Г. Хахановський та ін.

У різні періоди окремі аспекти криміналістичного дослідження вогнепальної зброї досліджували В. Ф. Гуцин, М. М. Зюскін, Б. М. Єрмоленко, А. В. Кокін, В. М. Ладін, В. К. Лисиченко, Б. М. Комаринець, Ю. В. Мішин, Л. Ф. Саврань, І. О. Сапожніков, Є. І. Стащенко, Є. М. Тихонов, О. І. Устинов, В. Ф. Черваков, Б. І. Шевченко. В Україні за останнє десятиліття кандидатські дисертації з цієї проблематики захистили В. В. Арешонков, А. В. Кофанов, Я. В. Новак, С. О. Торопов, Т. В. Тютюнник.

Метою статті є визначення підходів до розуміння зазначеної категорії зброї, конкретизувати ознаки, які повинен містити об'єкт для його віднесення до вказаної категорії. Важливим питанням є також її класифікація, оскільки вона дає можливість експерту правильно і цілеспрямовано орієнтуватися у виборі

засобів і методів дослідження, у наданих об'єктах, правильно оцінити їх основні, тільки їм притаманні ознаки.

На сьогодні існує досить багато класифікацій зброї, кожна з яких переслідує свою мету і відповідно базується на певних ознаках і властивостях. У контексті нашої роботи ми пропонуємо розглянути ті класифікації саморобної зброї, які сприяють вирішенню завдань у галузі боротьби зі злочинністю.

Перші спроби класифікації вогнепальної зброї належать до витоків становлення криміналістичної науки. Г. Гросс одним з перших зробив поділ ручної вогнепальної зброї на три основні види: рушниці, пістолети і револьвери. Рушниці, у свою чергу, він поділив на одноствольні й багатоствольні, що заряджаються з дула і казенної частини, "кульові" та дробові, однозарядні й багатозарядні [1, с. 51].

В. Ф. Черваковим було класифіковано вогнепальну зброю на дві групи: гладкоствольну і нарізну, які мають свої підгрупи. Тобто в основу класифікації покладено характер поверхні стінок каналу ствола [2, с. 14].

А. І. Вінберг поділив зброю за довжиною ствола (довгоствольна, короткоствольна), за характером поверхні каналу ствола (нарізна, гладкоствольна), за характером калібру стволів і призначення пістолетів (військові, цивільні, спортивно-цільові) [3, с. 78].

У наукових працях вітчизняних криміналістів, таких як: А. І. Устинова, В. Н. Ладіна, Б. М. Комаринця, В. М. Плескачевського, Е. Н. Тихонова — викладені результати досліджень за класифікацією саморобної вогнепальної зброї. Так, Б. М. Комаринець запропонував диференціювати її на дульно-зарядну ("самопали", саморобні пістолети і револьвери під малокаліберний патрон калібру 5,6 мм) і зброю "під патрони до військового зброї" [4; 5, с. 255–259].

В. А. Федоренко пропонує класифікувати зброю за ударною дією (вогнепальна, пневматична, метална, холодна, осколки вибухових пристроїв) [6, с. 10].

На думку В. В. Бірюкова, до саморобної зброї належить перероблена вогнепальна зброя, виготовлена заводським або кустарним способом, в яку вносяться несанкціоновані зміни [7, с. 100].

В. А. Ручкін обґрунтовано стверджує, що аналіз сучасної "збройної" злочинності показує, що в її структурі лідируюче місце займають злочини, пов'язані з використанням ручної стрілецької зброї (в основному вогнепальної і рідше — газової, пневматичної та вогнепальної зброї з обмеженнями ураження). Менший відсоток становлять злочини, що здійснюються із застосуванням холодної і металної зброї. І, нарешті, у структурі сучасної "збройної" злочинності відзначаються випадки вчинення злочинів з використанням нових (нетрадиційних) видів зброї. Слід підкреслити, що сьогодні арсенал озброєння має чітко виражену тенденцію до розширення за рахунок (нетрадиційних) видів зброї в загальній масі "збройових" об'єктів судово-експертного дослідження. Виходячи з цього, пропонується на сучасному етапі розвитку криміналістичного зброєзнавства як основних об'єктів виділити різні види індивідуальної зброї, які в переважній більшості випадків і використовується при вчиненні злочинів [8, с. 92].

Також дослідники пропонують іншу класифікацію вогнепальної зброї: за характером стінок каналу ствола (гладкоствольна, нарізна), довжиною ствола (середньоствольна, короткоствольна), пристроєм стріляючого механізму (бокового, кільцевого і центрального запалення), калібром, дією (автоматична,

неавтоматична), призначенням (військова, мисливська, навчально-спортивна, кримінальна) [9, с. 48].

Ю. Н. Лукін запропонував свою класифікацію саморобної зброї, розділивши її на групи за двома підставами. Першу класифікаційну групу він диференціював за конструктивними ознаками зброї: станом (конструкції) каналу ствола, типу самої зброї, кількості зарядів і за характером його дії (ступенем автоматизації). Другу групу поділив виходячи з використаних технологій. Їх чотири:

1) обумовлена саморобним виготовленням усіх деталей зброї та подальшого її складання;

2) відрізняється переробкою заводської зброї;

3) характерна використанням (при виготовленні) деталей від заводської зброї;

4) відрізняється деякою переробкою предметів, які не є вогнепальною зброєю, але легко піддаються цій переробці [10, с. 58–59].

Так, Є. М. Тихонов розробив класифікацію вогнепальної зброї за такими ознаками:

— особливостями конструкції, способом керування й утриманням (стандартна, нестандартна, атипова);

— призначенням (бойова, спортивна, мисливська);

— способом виготовлення (заводська, кустарна);

— довжиною ствола (короткоствольна, середньоствольна, довгоствольна);

— конструктивними особливостями каналу ствола (нарізна, гладкоствольна, комбінована);

— кількістю стволів (одноствольна, двоствольна, багатоствольна);

— співвідношенням і комплектацією стволів (повністю нарізна, повністю гладкоствольна, комбінована);

— калібром (малий, нормальний, великий);

— способом зарядження (дульнозарядна, казнозарядна);

— кількістю набоїв (однзарядна, багатозарядна);

— способом перезарядки й ступенем автоматизації (неавтоматична, автоматична, самозарядна);

— характером стрільби (одиночного, безперервного, серійного, комбінованого вогню) [11, с. 222–226].

М. С. Пестун доповнив цю систематизацію, запропонувавши включити до неї нову групу зброї, виготовлену за типом “спеціальної”, — авторучки, олівці, тростини [12, с. 177–183].

В. Н. Ладин саморобну зброю поєднує з атиповою та кустарною [13, с. 3–60].

Приблизно такі ж класифікації саморобної вогнепальної зброї дали А. І. Устинов [14] і Е. І. Тихонов [15, с. 16].

В. С. Аханов саморобну зброю поєднує з нестандартною [16, с. 16].

На нашу думку, включення саморобної зброї в нестандартну є найбільш досконалою класифікацією саморобної вогнепальної зброї.

Одним з різновидів саморобної зброї прийнято вважати перероблену, тобто зброю, виготовлену заводським або кустарним способом, у конструкцію якого були внесені зміни саморобним способом. Вихідними для переробки вибирають військову чи цивільну зброю, яка в результаті переробки втрачає свої основні бойові якості й набуває нових.

До таких належать:

- різні обрізи, в тому числі гладкоствольна, мисливська зброя;
- пістолети, револьвери та гвинтівки, перероблені з пневматичної зброї та пристроїв для стрільби гумовими снарядами та ін.

Аналіз наведених класифікацій показує, що низка авторів класифікацій недостатньо чітко і повно представляють той чи інший вид зброї, її місце в усьому масиві зброї. Не виключенням до деяких класифікацій переробленої або пристосованої зброї можна пояснити змішуванням цих понять. Тому, щоб краще визначити місце такої зброї в загальній класифікаційній структурі, треба розглянути самі підстави поділу класифікації за способом виготовлення.

Як приклад можна навести випадок із практики, коли в одному з міст Запорізької області в 2012 році було організовано виготовлення пістолетів і револьверів під патрон 5,6 мм, 5,45 мм (МПЦ), 9 мм (ПМ) і 7,62 мм (ТТ). Основу конструкції зброї становили спускові механізми сигнальних, газових і стартових пістолетів, до яких кріпляться саморобні стволи (гладкі, нарізні) різних діаметрів. У процесі розслідування у злочинців було вилучено понад 200 одиниць зброї.

В Енциклопедичному словнику поняття технології включає в себе “сукупність методів обробки, виготовлення, вимірювання стану властивостей, форми сировини, матеріалу або напівфабрикату здійснюваних у процесі виробництва продукції” [17]. З цього випливає, що зміст способу виробництва зброї визначається змістом (видом) використаної технології. При заводському виробництві вона заводська, в кустарному — кустарна, саморобному — саморобна. Тому при заводській переробці зброї з однієї моделі в іншу вона не перестає бути заводською або не стає менш заводською, вона також має відповідати певним ДСТУ та ТУ.

Деякі екземпляри таких пристроїв мали спеціальні пристосування для гасіння полум'я звуком. При дослідженні такої зброї експерт повинен вказувати, яка зброя або пристрій стали основною для переробки і які конкретно зміни та доповнення в конструкцію були до них внесені, які якості цей пристрій втратив і які набув. Дію ураження, надійність і міцність конструкції такої зброї встановлюється емпіричним шляхом.

Переробка або пристосування різних пристроїв кустарним способом робить кінцевий продукт виготовлення кустарним, при саморобній переробці або пристосуванні — саморобним. Видається, що саме застосований вид технології при створенні зброї як основну ознаку можна використовувати при класифікації зброї за способом виготовлення. Такий підхід не суперечить раніше розглянутим класифікаціям, тим більше, що облік технології як основної ознаки диференціації вогнепальної зброї за способом виготовлення не суперечить думці багатьох учених [18].

В. М. Плєскачевський говорить, що розвиток практики розслідування злочинів призводить до розширення уявлень про коло об'єктів криміналістичного зброєзнавства [19].

На жаль, у криміналістичній літературі немає єдиного поняття класифікаційних підстав, необхідних для повної систематизації саморобної зброї, хоча, з точки зору криміналістичної техніки, вони мають значення хоча б для визначення джерел доказової інформації.

Деякі автори, характеризуючи вогнепальну зброю заводського виготовлення, використовують неприйнятні підстави для їх класифікації. Так,

В. Н. Ладіна всю вогнепальну зброю, “що застосовується зі злочинною метою”, ділить на стандартну заводську, кустарну й атипову [13, с. 3]. На нашу думку, використовувати як підставу для систематизації саморобної вогнепальної зброї його використання при вчиненні злочинів все-таки помилково. Причинами цього, є те, що, по-перше, класифікація повинна об'єднувати найбільш істотні ознаки зброї, за якими можлива її систематизація. Ознака, що вказує на незаконність використання зброї зі злочинною метою, не може бути класифікаційною: вона є кримінально-правовою, але не криміналістичною.

По-друге, викликає заперечення щодо об'єднання за способом виготовлення заводської, кустарної і атипової вогнепальної зброї. Заводська і кустарна зброя мають для цього підстави, але атипова їй не відповідає. Термін “атипова” відображає якісний стан конструкції зброї, яка полягає в її відповідності або невідповідності відомим зразкам зброї. Саме в такому значенні використовує цей термін І. В. Горбачов, характеризуючи одну з різновидів саморобної вогнепальної зброї [20, с. 51].

На основі узагальнення різноманітних підходів до класифікації саморобної вогнепальної зброї авторами запропоновано визначити такі критерії, а саме: за способом виготовлення (заводська, кустарна, саморобна); зброя, виготовлена саморобним способом, з використання заводського обладнання; зброя, виготовлена повністю саморобно без використання заводського обладнання (вручну); змішана, виготовлена частково із заводськими частинами та деталями, а також виготовлена вручну; за особливостями конструкції (стандартна, нестандартна, атипова, перероблена); перероблена із заводської вогнепальної зброї; перероблена у вогнепальну зброю зі зброї, яка не була вогнепальною; перероблена у вогнепальну зброю з господарсько-побутових предметів.

Через складність та недостатнє розроблення низки основних понять, проблемні питання щодо класифікації та критеріїв саморобної вогнепальної зброї потребують додаткового дослідження, що й стане предметом наших подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел

1. Теоретические и методические основы судебно-баллистической экспертизы [Текст] : метод. пособ. [для экспертов]. — М. : ВНИИСЭ, 1984. — Вып. 3–4. — 159 с.
2. Черваков, В. Ф. Судебная баллистика [Текст] / В. Ф. Черваков. — М. : Юриздат, 1937. — 248 с.
3. Криминалистика [Текст] : учеб. / [А. И. Винберг, Н. А. Бобров, С. А. Голунский и др.]; под ред. А. Я. Вышинского. — М. : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1938. — 538 с.
4. Комаринец, Б. М. Отождествление огнестрельного оружия по следам на гильзах [Текст] : пособ. [для экспертов НТО и оперативно-следственных работников милиции] / Б. М. Комаринец. — М. : МВД СССР ГУМ НИИК, 1955. — 386 с.
5. Комаринец, Б. М. Идентификация огнестрельного оружия по выстрелянным пулям [Текст] / Б. М. Комаринец. — М. : Всесоюзный ин-т юрид. наук МЮ РСФСР, 1961. — Методика криминалистической экспертизы. Вып. 3. — 255 с.
6. Федоренко, В. А. Актуальные проблемы судебной баллистики [Текст] : монограф. / В. А. Федоренко. — М. : Юрлитинформ, 2011. — 208 с.
7. Бирюков, В. В. Криминалистическое оружиеведение [Текст] : учеб. пособ. / В. В. Бирюков. — Луганск : Резников В. С., 2013. — 256 с.

8. Ручкин, В. А. Частная экспертная теория об оружии и следах его применения в системе общей теории судебной экспертизы [Текст] : монограф. / В. А. Ручкин. — Волгоград : ВА МВД России, 2012. — 192 с.
9. Комаринец, Б. М. Судебно-баллистическая экспертиза [Текст] : учеб.—метод. пособ. / Б. М. Комаринец ; отв. ред. Х. М. Тахо-Годи. — М. : ВНИИСЭ, 1974. — Вып. 1. — 166 с.
10. Лукин, Ю. И. Вопросы исследования самодельного огнестрельного оружия [Текст] / Ю. И. Лукин // Экспертная техника. — Вып. 28. — М. : ВНИИСЭ, 1969. — С. 58–59.
11. Тихонов, Е. Н. Криминалистическое понятие огнестрельного оружия [Текст] / Е. Н. Тихонов // Вопросы советского государства и права в период развитого социализма. — Томск, 1977. — С. 222–226.
12. Пестун, М. С. Понятие самодельного огнестрельного оружия [Текст] / М. С. Пестун // Ученые записки Саратовского юридического института им. Д. И. Курского. — Вып. 11 : Вопросы уголовного права, уголовного процесса и криминалистики. — Саратов, 1964. — С. 177–183.
13. Ладин, В. Н. Судебно-баллистическое исследование атипичного ручного огнестрельного оружия и следов его действия [Текст] : метод. пособ. [для экспертов-криминалистов, следственных, судебных и оперативных работников] / В. Н. Ладин. — К. : Юридическая комиссия при Совете Министров УССР, 1967. — 62 с.
14. Устинов, А. И. Криминалистическое исследование самодельного огнестрельного оружия [Текст] : пособ. [для экспертов-криминалистов и оперативных работников милиции] / А. И. Устинов ; НИИМ МООП РСФСР. — М., 1964. — 58 с.
15. Тихонов, Е. Н. Судебно-баллистическая экспертиза [Текст] : учеб. пособ. / Е. Н. Тихонов. — Барнаул : Изд-во АГУ, 1991. — 96 с.
16. Аханов, В. С. Криминалистическая экспертиза огнестрельного оружия и следов его применения [Текст] / В. С. Аханов ; Волгоград. ВСП МВС СССР. — Волгоград : НИиРИО ВСП МВД СССР, 1979. — 232 с.
17. Советский энциклопедический словарь [Текст] / гл. ред. А. М. Прохоров. — Изд. 4-е. — М. : Советская энциклопедия, 1990. — 1341 с.
18. Латишев, И. В. Технология изготовления как основание классификации огнестрельного оружия [Текст] / И. В. Латишев, И. А. Чулков // Вестник криминалистики. — Вып. 1 (3). — М. : Спарк, 2002. — 322 с.
19. Плескачевский, В. М. Оружие в криминалистике. Понятие и классификация [Текст] / В. М. Плескачевский. — М. : НИПКЦ ВОСХОД, 1999. — 384 с.
20. Идентификационное исследование огнестрельного оружия [Текст] : метод. пособ. [для экспертов]. — М. : ВНИИСЭ, 1985. — 233 с.

*Рекомендовано до друку кафедрою кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права
(протокол № 8 від 5 березня 2015 року)*

Надійшла до редакції 01.03.2015

Мельник Р. В., Кравчук О. В. Классификация самодельного огнестрельного оружия

Для правильной квалификации противоправных деяний, связанных с незаконным оборотом огнестрельного оружия, большое значение имеет правильное определение групповой характеристики оружия. В следственной и экспертной практике известно много разновидностей огнестрельного оружия, которые отличаются от заводских образцов по способу изготовления, конструктивным характеристикам, техническим и баллистическими данными. В криминалистической и правовой литературе есть разные названия, которые отличаются от официально присвоенных оружию названий, а также содержательными признаками, характерными для определенных групп оружия. Через терминологический разрыв криминалисты нет единства и относительно объектов исследования, то есть у них возникают трудности в решении вопроса об отнесении предмета к определенному виду или подвиду огнестрельного оружия. Иногда предмет, подобный по форме и размерам на огнестрельное оружие, не относится к ней, и, наоборот, внешне ничем не напоминая огнестрельное оружие, одновременно им является. Особенно это касается самодельного огнестрельного оружия, поскольку на исследование поступает значительное количество определенных объектов, в отношении которых возникает ряд вопросов о принадлежности этих устройств или оружия к огнестрельному.

На основе сравнительного анализа и научных взглядов отечественных и зарубежных ученых в области уголовного процесса, криминалистики и судебной экспертизы в статье проанализированы различные подходы к пониманию обозначенного оружия, конкретизированы признаки, которые должен содержать объект для его отнесения к данной категории. В связи с отсутствием четкой и общепринятой классификации самодельного оружия, авторами обобщенно, усовершенствовано и дополнено классификацию данного вида оружия по способу переделки, определены способы замен частей и механизмов. Этот вид оружия постоянно совершенствуется. Следовательно, эта классификация будет постоянно дополняться и при разработке экспертных методик способствовать упорядочению обращения самодельного огнестрельного оружия, а также повышению эффективности проведения судебно-баллистических исследований.

Ключевые слова: самодельное, переделанное огнестрельное оружие, переделанные стартовые и газовые пистолеты и револьверы.

Melnyk, R. V.; Kravchuk, O. V. Classification of Homemade Firearms Weapons

For proper qualification of unlawful acts relating to illicit trafficking of firearms, it is important to make a proper definition of group characteristics weapon. In investigative and expert practice there are many varieties of firearms that are different from the factory samples by the way of manufacture, design characteristics, technical and ballistic data. In forensic and legal literature are different names that differ from the officially issued weapons names and substantive elements specific to certain types of weapons. Because of terminological inconsistency criminologists don't have unity concerning the objects of study, ie, they have difficulty in deciding whether to refer the subject to a particular species or subspecies of firearms. Sometimes the subject, similar in shape and size to the firearm does not belong to it and vice versa, apparently no warning firearms, however, is. This especially concerns true self-made firearms, since a significant amount of research goes some objects which raise a number of questions about the origin of these devices or weapons to firearms.

The article analyzes different scientific approaches in the sphere of criminal process, criminal law and forensic expertise to the understanding of the weapon and its specified features that the object of this category should contain. Due to the lack of generally accepted classification of improvised weapon it was completed and improved the classification of this kind of weapon by means of modifications and part and mechanism substitution. This type of weapon is being currently improved. The classification is considered to be expanded, providing the rotation of homemade firearms, as well as improvement of the efficiency of forensic ballistic investigation.

Keywords: *homemade, converted firearms, converted starter gas pistols and revolvers.*

